

**SHAXS KAMOLOTIDA AXLOQIY VA ESTETIK
QADRIYATLAR UYG‘UNLIGI**

Oripova Sevinch Davron qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti
Menejment fakulteti 202 «B»-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: Ph.D. Dotsent

Umarova Farida Saidikramovna

***Annotatsiya.** Maqolada shaxs kamolotining muhim tarkibiy qismlari bo‘lgan axloqiy va estetik qadriyatlarning o‘zaro bog‘liqligi va uyg‘unligi tahlil qilinadi. Axloqiy me‘yorlarning inson xulq-atvori va jamiyatdagi o‘rnini belgilashdagi ahamiyati, shuningdek, estetik did va go‘zallikni idrok etishning shaxsning ichki dunyosini boyitishdagi roli yoritiladi. Maqolada bu ikki qadriyat tizimining bir-birini to‘ldirishi va to‘laqonli shaxsiyatni shakllantirishdagi sinergik ta’siri falsafiy va madaniy nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi.*

Kirish. Insoniyat tarixida shaxs kamoloti masalasi doimo markaziy o‘rinni egallab kelgan. Har bir jamiyat o‘z a‘zolarining nafaqat bilimli va malakali, balki ma’naviy jihatdan yetuk bo‘lishiga intilgan. Shaxs kamolotining ikki asosiy ustuni – axloqiy va estetik qadriyatlar hisoblanadi. Axloqiy qadriyatlar insonning jamiyatdagi xulq-atvorini, o‘zaro munosabatlarini va ichki vijdonini belgilasa, estetik qadriyatlar uning go‘zallikni idrok etishi, san’atga munosabati va ichki dunyosining nafisligini shakllantiradi. Ko‘pincha bu ikki qadriyat tizimi alohida-alohida o‘rganilsa-da, ularning uyg‘unligi shaxsning to‘laqonli rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu maqola shaxs kamolotida axloqiy va estetik qadriyatlarning o‘zaro bog‘liqligi, bir-birini to‘ldirishi va sinergik ta’sirini tahlil qilishga bag‘ishlangan.

***Kalit soʻzlar:** axloq, fazilat, estetika, qadriyatlar, shaxs kamoloti, uygʻunlik, maʼnaviyat, goʻzallik, did, tarbiya.*

Asosiy qism.

Axloqiy qadriyatlarning shaxs kamolotidagi oʻrni

Axloqiy qadriyatlar – bu insonning xulq-atvorini, qarorlarini va jamiyatdagi oʻrnini belgilovchi meʼyorlar, tamoyillar va ideallar majmuidir. Ular yaxshilik, adolat, halollik, masʼuliyat, insonparvarlik, hurmat, vijdon, burch, bagʻrikenglik kabi tushunchalarni oʻz ichiga oladi. Axloqiy yetuklik shaxsning ichki tinchligi, oʻz-oʻzini hurmat qilishi va jamiyatda oʻz oʻrnini topishi uchun asos boʻladi. Buyuk mutafakkirlar, jumladan, Konfutsiy, Imom Buxoriy, Alisher Navoiy, Al-Farobiy kabi allomalar oʻz asarlarida axloqiy fazilatlarni insoniy kamolotning eng muhim belgisi sifatida taʼkidlaganlar. Axloqiy meʼyorlarga rioya qilish shaxsning ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli boʻlishini taʼminlaydi, uning obroʻsini oshiradi va jamiyatda ishonch muhitini yaratadi. Axloqiy buzilishlar esa shaxsning ichki dunyosida ziddiyatlar keltirib chiqarib, uning jamiyatdan ajralishiga yoki salbiy taʼsirlarga berilishiga olib kelishi mumkin.[1]

Shu jihatdan olganda, axloqli inson - bu oʻz xatti-harakati, soʻzi va niyatlarida adolat, halollik, mehr-shafqat, masʼuliyat va hurmat tamoyillariga amal qiladigan, jamiyat va oʻz atrofiga foyda keltirishni maqsad qilgan shaxsdir.

Sharq Arastusi hisoblangan Al-Farobiy bu borada **“Inson kamolotga axloqiy fazilatlar orqali erishadi.”** degan.[2]

Kamolot tugʻma emas - tarbiya orqali hosil boʻladi. Farobiyning muhim fikri shuki: **«Inson fazilat bilan tugʻilmaydi, balki uni taʼlim va tarbiya orqali**

o‘zida shakllantiradi». Masalan: Bir bola halollikni bilmay tug‘iladi. Ammo halol ota-onani ko‘rsa, halol muhitda ulg‘aysa, halollik unga fazilat bo‘lib singadi.

Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Abdug‘aniyevich Karimovning quyidagi qimmatli fikrlarini keltirish joiz: **«Aslini olganda, axloq – ma’naviyatning o‘zagi», «Inson axloqi shunchaki salomalik, xushmuomalalikdangina iborat emas. Axloq – bu, avvalo, insof va adolat tuyg‘usi, iymon, halollik degani»**. [3]

Islom Karimovning ushbu fikrlari axloqni shaxs va jamiyat hayotida markaziy o‘ringa qo‘yib, uni ma’naviyatning negizi deb belgilaydi. U axloqning yuzaki emas, balki chuqur ichki qadriyatlar (insof, adolat, iymon, halollik) bilan bog‘liq ekanligini ta’kidlash orqali, o‘zbek jamiyatida mustahkam axloqiy poydevor yaratishga qaratilgan siyosat va ta’limotning asosini tashkil etgan. Bu g‘oyalar mustaqil O‘zbekistonning milliy qadriyatlari tizimini shakllantirishda muhim rol o‘ynagan. Bu ta’rif axloqni shunchaki ijtimoiy qoidalar to‘plami emas, balki insonning kamolotga erishish yo‘lidagi asosiy sifatlari majmui deb biladi. Bu xislatlar insonga ichki kuch, vijdon erkinligi va shaxsiy qadr-qimmat baxsh etadi.

Estetik qadriyatlarning shaxs kamolotidagi o‘rni

Estetik qadriyatlar insonning go‘zallikni idrok etishi, unga munosabati va uni yaratish qobiliyati bilan bog‘liq. Bularga go‘zallik, uyg‘unlik, nafislik, san‘at, ijodkorlik, did, estetik zavq, tabiatga muhabbat va madaniyatga hurmat kiradi. Estetik tarbiya shaxsning hissiy dunyosini boyitadi, tasavvurini kengaytiradi, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi va unga atrofdagi dunyoning go‘zalligini chuqurroq his qilish imkonini beradi. San‘at asarlari, musiqa, adabiyot va tabiat manzaralari insonning ruhiy holatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, uni ma’naviy jihatdan yuksaltiradi.

Estetik didning shakllanishi shaxsning nafaqat tashqi go‘zallikni, balki ichki uyg‘unlikni ham qadrlashiga olib keladi [4]. Estetik jihatdan rivojlangan shaxs hayotga kengroq nazar bilan qaraydi, muammolarga ijodiy yechim topishga moyil bo‘ladi va o‘z atrofida go‘zallik yaratishga intiladi.

Har bir fanning inson va jamiyat hayotida o‘ziga xos amaliy ahamiyati bor. Estetika ham bundan mustasno emas. Avvalo, u kundalik hayotimizda nafosat tarbiyasini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish borasida katta ahamiyatga ega. Erkin, demokratik jamiyatimizning har bir a‘zosi go‘zallikni chuqur his etadigan, uni asraydigan nafis did egalari bo‘lishlari lozim. **Haqiqiy badiiy asar bilan saviyasi past asarni farqlay bilishlari, “ommaviychilik san’ati”ni rad qila olishlari lozim.** Ana shu nuqtayi nazardan qaraganda, estetika jamiyatning barcha a‘zolari uchun muhim ahamiyatga ega. Chunki inson zoti baribir hayotda tez-tez san’at asarini idrok etuvchi sifatida maydonga chiqadi. Deylik, bir inson Samarqandga “aylanishga” bordi. Agar u estetikadan bexabar bo‘lsa, Go‘ri Amir maqbarasini gumbazi, Registondagi madrasalar yonida qad ko‘targan minoralar, peshtoqlardagi ko‘hna arabiy yozuvlar unda qiziqish uyg‘otmaydi. Bordi-yu, aksincha, nafosat ilmidan xabardor bo‘lsa, u holda nafaqat ularning chiroyliligini, balki gumbaz shunchaki gumbaz emas, Xudo go‘zalligining ramzi ekanini, u “jamol” deb atalishini, minoralar - Tangri qudratining timsoli o‘laroq “jalol” deyilishini, peshtoqlardagi go‘zal yozuvlar - oyatlar, Xudoning belgisi, “sifat” deb nomlanishini eslaydi va olayotgan taassuroti bir necha barobar kuchayadi. Zero, **estetika orqali biz faqatgina ko‘rganlarimizning shakliy go‘zalligini emas, balki ayni paytda shakl bilan birga uning falsafiy mohiyatini ham idrok etamiz.** Shu sababli,

fermerga yoki temir yo‘l ishchisiga, yoki tadbirkorga estetika haqida bosh qotirib o‘tirish zarur kelibdimi, degan gaplar xato va zararlidir.[5]

Shaxs kamolotida axloqiy va estetik qadriyatlar bir-biridan ajralmasdir. Ular bir-birini to‘ldirib, insonning to‘laqonli rivojlanishini ta‘minlaydi. Haqiqiy go‘zallik ko‘pincha axloqiy me‘yorlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Masalan, adolatli, halol va insonparvar xulq-atvorning o‘zi estetik jihatdan go‘zaldir. Xalqimizda «go‘zal xulq» yoki «axloqiy go‘zallik» tushunchalari bejizga ishlatilmaydi. Bu tushunchalar insonning ichki ma‘naviy boyligi uning tashqi ko‘rinishi va xatti-harakatlarida aks etishini anglatadi.

Aksincha, estetik didning rivojlanishi ham axloqiy fazilatlarni mustahkamlashi mumkin. Go‘zallikni qadrlaydigan inson tabiatga, san‘atga va boshqa insonlarga nisbatan ko‘proq hurmat va ehtirom bilan yondashadi. San‘at asarlari ko‘pincha axloqiy g‘oyalarni targ‘ib qiladi, insonlarni ezgulikka chorlaydi, yomonlikdan qaytaradi. Masalan, Alisher Navoiyning «Xamsa» asarlari nafaqat estetik jihatdan yuksak, balki chuqur axloqiy-falsafiy mazmunga ega bo‘lib, insonni komillikka yetaklaydi [1].

Bu ikki qadriyatning uyg‘unligi buzilganda, jiddiy muammolar yuzaga kelishi mumkin. Estetik jihatdan mukammal, ammo axloqiy jihatdan buzuq san‘at asarlari jamiyatga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Xuddi shunday, axloqiy jihatdan to‘g‘ri, ammo estetik diddan mahrum bo‘lgan hayot zerikarli va ma‘nosiz bo‘lishi mumkin. Shuning uchun shaxs kamolotida «ma‘naviy go‘zallik» tushunchasi muhim ahamiyat kasb etadi, bu yerda axloqiy poklik va estetik nafislik bir butunlikni tashkil etadi.

Qur'oni Karimda esa «estetik uyg'unlik» yoki «axloqiy go'zallik» kabi bevosita falsafiy atamalar ishlatilmasa-da, ushbu ikki tushuncha o'rtasidagi chuqur bog'liqlik va uyg'unlik bir necha jihatdan ta'kidlanadi:

«Alloh, har bir narsani chiroyli qilib yaratgan Zotdir.» (Sajda surasi, 7-oyatga ishora)

Koinotdagi mutanosiblik (mizan), tartib, ranglarning xilma-xilligi, tabiat hodisalarining uyg'unligi (oyatlarda tasvirlanganidek) ilohiy san'at va go'zallikning namoyonidir. Bu estetika insonni yaratuvchiga yaqinlashtirib, unga shukronalik hissini uyg'otadi, bu esa axloqiy fazilatdir.

Ihsan (Ehson) Tushunchasi:

«Ihsan» arab tilida «yaxshilik qilish», «chiroyli ish qilish», «mukammallik» degan ma'nolarni anglatadi. Bu tushuncha ham axloqiy, ham estetik jihatni o'z ichiga oladi.

Alloh har bir ishni ehson bilan, ya'ni go'zal va mukammal bajarishga buyuradi. Bu ibodatda ham, insonlar bilan munosabatda ham, kundalik hayotda ham namoyon bo'lishi kerak.

«Albatta, Alloh ehson qiluvchilarni (yaxshilik qiluvchilarni) sevadi.» (Baqara surasi, 195-oyatga ishora)

Ehson faqatgina savobli amal bo'libgina qolmay, balki o'zida bir go'zallikni, mukammallikni mujassam etadi. Axloqiy jihatdan eng yuksak amallar (masalan, kechirimli bo'lish, saxovat, adolat) o'zida bir ichki go'zallikni aks ettiradi.[7]

Uyg'unlikni shakllantirish mexanizmlari

Axloqiy va estetik qadriyatlar uyg'unligini shakllantirishda bir qancha omillar muhim rol o'ynaydi:

Ta'lim va tarbiya: Maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan barcha bosqichlarda axloqiy va estetik tarbiyaga e'tibor qaratish lozim. Adabiyot, san'at, musiqa, etika va falsafa fanlari orqali bu qadriyatlarni singdirish muhimdir.

Oila: Oila muhiti axloqiy me'yorlar va estetik didning shakllanishida asosiy poydevor hisoblanadi. Ota-onalarning shaxsiy namunalari, farzandlarga go'zallikni ko'rsatish va axloqiy qoidalarni o'rgatish katta ahamiyatga ega.

Jamiyat va madaniy muhit: Jamiyatdagi madaniy tadbirlar, san'at ko'rgazmalari, teatrlar, muzeylar va ommaviy axborot vositalari estetik didni rivojlantirishga xizmat qiladi. Axloqiy me'yorlarga rioya qilishni targ'ib qiluvchi ijtimoiy kampaniyalar ham muhimdir [6].

Shaxsiy intilish: Har bir insonning o'z-o'zini anglash, o'z ustida ishlash, kitob o'qish, san'at bilan shug'ullanish va axloqiy me'yorlarga amal qilishga bo'lgan shaxsiy intilishi bu uyg'unlikni mustahkamlaydi

O'zbekistonda shaxs kamolotiga bo'lgan e'tibor.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning yondashuvida axloq va estetika bir-birini to'ldiruvchi va bir-biridan ajratib bo'lmaydigan qadriyatlardir. «**Inson qadri uchun**» degan tamoyilning o'zi ham axloqiy (insonning haqlari, adolatli hayoti) ham estetik (insonning munosib, go'zal muhitda yashashi, madaniy ehtiyojlari) jihatlarni o'z ichiga oladi. Ularning nutqlarida ko'pincha «go'zal axloq» yoki «chinakam madaniyatli inson» tushunchalari qo'llaniladi, bu yerda ichki poklik (axloq) va tashqi xushxulqlik, bilimdonlik (estetika va madaniyat) bir butun sifatida ko'riladi.[6]

Tabiatni asrash, yashil hududlarni ko‘paytirish, atrof-muhitni muhofaza qilish ham estetik jihatdan muhim. Prezidentimizning «**Yashil makon**» umummilliy loyihasi bunga yorqin misol. Go‘zal va toza tabiat inson ruhiga orom beradi, ma‘naviy poklanishga yordam beradi.

Shaharlarni obodonlashtirish va me‘morchilik: «**Obod qishloq**» va «**Obod mahalla**» dasturlari nafaqat moddiy farovonlik, balki estetik go‘zallikni ham nazarda tutadi. Go‘zal va zamonaviy binolar, obod ko‘chalar, yashil xiyobonlar, gulzorlar yaratishga katta e‘tibor berilmoqda.

Tarixiy merosni asrash va targ‘ib qilish: O‘zbekistonning boy tarixiy va madaniy merosini (me‘moriy obidalar, muzeylar, qo‘lyozmalar) asrash, ta‘mirlash va dunyo miqyosida targ‘ib qilishga katta ahamiyat beriladi. Bu obidalar o‘zida yuksak estetik go‘zallikni mujassam etgan bo‘lib, o‘zlikni anglashga, g‘urur va iftixor tuyg‘ularini oshirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, Prezidentimiz zamonaviy va rivojlangan jamiyat, bu – nafaqat iqtisodiy jihatdan qudratli, balki **yuksak axloqiy tamoyillarga ega, madaniyatli, estetik didi baland, obod va go‘zal makonda yashovchi insonlar jamiyati** ekanligini ta‘kidlaydi.[6]

Xulosa. Shaxs kamolotida axloqiy va estetik qadriyatlarning uyg‘unligi insonning to‘laqonli, ma‘naviy boy va jamiyatga foydali shaxs bo‘lib shakllanishining asosidir. Axloqiy me‘yorlar insonning ichki kompasini belgilab, uni to‘g‘ri yo‘lga boshlasa, estetik did uning hayotini go‘zallik va ma‘no bilan to‘ldiradi. Bu ikki qadriyat bir-birini to‘ldirib, insonning nafaqat aqlli va bilimdon, balki vijdonli, insonparvar, ijodkor va go‘zallikni qadrlaydigan shaxs bo‘lishini ta‘minlaydi. Kelajak avlodlarni tarbiyalashda bu uyg‘unlikka alohida e‘tibor

qaratish jamiyatning ma'naviy yuksalishi va barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Alisher Navoiy. (1987). "Xamsa". Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

[2] Al-Farobiy. "Fozil odamlar shahri": Yangi asr avlodi nashriyoti.

[3] Karimov, I. A. (1999). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.

[4] Platon. (2007). Davlat. Toshkent: Yangi asr avlodi. (Asl nusxasi qadimgi yunon tilida yozilgan, tarjimasini).

[5] Abdulla Sher. Estetika. Darslik. - T.: O'zbekiston, 2016.

[6] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari va Qarorlari (Ma'naviyat va ma'rifatga oid). (Turli yillar).

[7] Qur'oni Karim - Surah Baqara (195-oyat), Surah Sajda (7-oyat).